

ΕΝΩΣΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΩΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ε.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληρομνημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
»	
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Ἰπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρή: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

<i>'Ελευθερίου 'Αθανασίου:</i>	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
<i>Θεοφράστου Γέρον:</i>	Τὰ λάθη τονισμού και η ποσοστιαία σχέση τους με το σύνολο των ορθογραφικών λαθών	» 253
<i>'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:</i>	'Ο έπαινος, η επίπληξη και η αδιαφορία ως κίνητρα εις τήν σχολ. εργασία	» 352
<i>Εὐθ. Θεοδωροπούλου:</i>	'Η τεχνολογία εις τὸ σχολεῖον	» 282
<i>Κων. Κίτσου:</i>	Οι δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
<i>Χριστ. Παπαδοπούλου:</i>	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
<i>Σπύρου Πολίτη:</i>	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
<i>'Αγγέλου Σαφαρίκα:</i>	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
<i>'Ελ. Σταματάκη:</i>	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴ σχολικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

<i>Χάρη Σεκελλαρίου:</i>	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
--------------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

<i>'Αντωνίου Μπενέκου:</i>	'Η μείωση τοῦ ὁρίου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
<i>Samuel Roller :</i>	'Η ἐνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
<i>Τρ. Τριανταφύλλου:</i>	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἐγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

<i>Σπ. Κοκκίνη:</i>	Βάσεις ὁργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
<i>Π.Ι. Σχοινᾶ:</i>	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
<i>'Αντ. Λαμπρινίδη:</i>	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

Η ΦΥΣΙΚΗ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΣΩΤ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Διδασκάλου μετεκπαιδευθέντος στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Διπλω-
ματούχου τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου

«Τὰ βιβλία εἶναι κλειδιά γιὰ τὸ θησαυρὸ τῆς σοφίας.
Τὰ βιβλία εἶναι πόρτες γιὰ τὶς χώρες τῆς χαρᾶς.
Τὰ βιβλία εἶναι μονοπάτια, ποὺ πρὸς τὰ πάνω ὁδηγοῦν.
Τὰ βιβλία εἶναι φίλοι. Ἐλάτε, ἄς διαβάσωμε».

EMILIE POULSSON

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποὺ ἔρχεται στὸν κόσμο, ἀρχίζει νὰ δέχεται τὶς παντοειδεῖς ἐπιδράσεις, τόσο τοῦ φυσικοῦ, ὅσο καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου περιβάλλοντος. Οἱ ἐπιδράσεις αὐτές, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς κληρονομικὲς καταβολές καὶ τὶς προδιαθέσεις, ποὺ ἔχει κάθε ἄτομο, διαδραματίζουν σπουδαιότατα ρόλο στὴν καθολικὴ, πνευματικὴ, κοινωνικὴ καὶ συναισθηματικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου. Στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὴν ἀλματώδη πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐπιμέρους κλάδων τῆς ἐπιστήμης, τὸν ἐκμηδενισμὸ τῶν ἀποστάσεων καὶ τὴν αὐξηση τῶν ποικίλων ὁμαδικῶν μέσων ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, δηλ. τοῦ ραδιοφώνου, τοῦ θεάτρου καὶ κινηματογράφου καὶ κυρίως τοῦ τύπου, ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρωπίνου περιβάλλοντος στὴν παιδαγωγὴ τῶν παιδιῶν, ἔχει αἰσθητὰ μειωθῆ. Ἀπ' ὅλα ὁμως αὐτὰ τὰ μέσα ἐπικοινωνίας ἐκεῖνο ποὺ, κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, ἀσκεῖ τὴν μεγαλύτερη ἐπίδραση καὶ — σὲ πολλὲς περιπτώσεις — κατευθύνει τὶς σκέψεις καὶ τὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ὁ τύπος καὶ εἰδικώτερα τὸ βιβλίον καὶ τὸ περιοδικό, στὶς διάφορες μορφές του. Γι' αὐτό, στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν, δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἐπίδραση, ποὺ ἀσκεῖ στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, χωριστὰ καθένας ἀπὸ τοὺς παραπάνω παράγοντες, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶ στὴν προσπάθεια νὰ ἀναπτύξω τὴ σχέση, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ φυσικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὴν ἀνάγνωση τοῦ παιδιοῦ τῆς ἡλικίας τῶν 6—14 ἐτῶν, δηλ. τῆς περιόδου, ποὺ

καλύπτει όλες τις τάξεις τής Πρωτοβαθμίου και τις 2—3 πρώτες τάξεις τής Δευτεροβαθμίου Έκπαιδύσεως.

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΩΝ 6—8 ΕΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Φ υ σ ι κ ή έ ξ έ λ ι ξ η: Η φυσική ανάπτυξη του παιδιού μέχρι τήν ηλικία τών πέντε ή έξη έτών αποτελεί ένα σπουδαίο μέρος τής όλης εξέλιξης αυτού. Στα προσχολικά χρόνια το παιδί έμαθε ένα μεγάλο αριθμό κινητικών ένεργειών και δεξιοτήτων όπως το περπάτημα, το τρέξιμο, το πήδημα και το σκαρφάλωμα, και σε πολλές ένεργείες του χρησιμοποιεί εύρύτατα το μυϊκό του σύστημα. Βαθμηδόν, από τήν ηλικία τών έξη ως τήν ηλικία τών όκτώ έτών, το παιδί έγκαταλείπει ένεργείες τής προσχολικής ηλικίας, παύει να ασχολήται με κατασκευές, που είχαν σα σκοπό να του δώσουν εύχαρίστηση, δίνει λιγότερη έμφαση στις ένεργείες αυτές και αρχίζει να καταπιάνεται με άλλες ένεργείες, όπως, για παράδειγμα, τήν όδήγηση ποδηλάτου, το περπάτημα με το πατίνι κ. ά., που απαιτούν λεπτότητα στο χειρισμό και συντονισμό στην έκτέλεση. Αυτά, θέβαια αναπτύσσονται βαθμιαία και από τα διάφορα παιδιά σε διάφορες ηλικίες.

Άξίζει να σημειωθώ ότι τα κορίτσια ώριμάζουν — κατά προσέγγιση — ένα χρόνο ένωρίτερα από τ' άγόρια. (1)

Πέρα από αυτά, ή ηλικία τών έξη — όκτώ έτών, χαρακτηρίζεται πλούσια από πλευράς ποσότητας σε φυσική ένεργεια, σε τέτοιο βαθμό, που σε πολλές περιπτώσεις, προκαλεί τις άνησυχίες τών μεγάλων γιατί το παιδί δέν αφήνει χρονικά περιθώρια για ξεκούραση.

Ο ρυθμός αυτός τής φυσικής εξέλιξης του παιδιού όδηγεί στο συμπέρασμα ότι, τα παιδιά τής πρώτης κυρίως τάξης, έχουν άνάγκη ένός προγράμματος διδασκαλίας που άπαιτεί πολύ περισσότερο από του να κάθονται στα θρανία.

Το πρόγραμμα πρέπει να περιλαμβάνη ένεργείες, που απαιτούν κίνηση, λεπτούς μυϊκούς συνδυασμούς και συνεχή άσχολία στη γραφή, στην ίχνογράφηση, στις κατασκευές με πλαστιλίνη ή με πηλό, στην άνάγνωση από πινακίδες, στη σύνθεση λέξεων και προτάσεων με τα άτομικά κινητά άλφαθητάρια κ.ο.κ. Έπειδή δέ και ή διάρκεια τής προσσχής τών παιδιών τής ηλικίας αυτής είναι μικρή, πρέπει και οι διδακτικές ένότητες, τόσο στην άνάγνωση όσο και στ' άλλα μαθήματα, να είναι μικρές καθώς επίσης μικρός πρέπει να είναι και ο χρόνος, που το παιδί είναι άναγκασμένο να ασχολήται με το ποικίλο άναγνωστικό ύλικό. Ο χρόνος αυτός σε καμμιά περίπτωση δέν πρέπει να ξεπερνά τα 10 λεπτά τής ώρας στην πρώτη τάξη και τα 15—20 στην Τρίτη.

II) Π ν ε υ μ α τ ι κ ή έ ξ έ λ ι ξ η: Τα παιδιά τής πρώτης σχολικής ηλικίας ένδιαφέρονται κυρίως για ότι θρίσκεται «έδω» και «τώρα». Κατά τή διάρκειαν αυτής τής περιόδου τα ένδιαφέροντα τών παιδιών διευρύνονται σε τέτοιο βαθμό ώστε, όταν φθάσουν στην ηλικία τών όκτώ έτών, τα παιδιά αρχίζουν να ένδιαφέρονται για πρόσωπα και πράγματα, που είναι μακριά από το άμεσο περιβάλλον των. Τα

1. Gates A., Jersild A., M. Connel T., Challman R., Educational Psychology, σελ 55—56. New York 1958.

αυθόρμητα ενδιαφέροντα στρέφονται γύρω από τον έαυτό των ή αναφέρονται σε πράγματα, που συνδέονται στενά μαζί των. Ο τρόπος του σκέπτεσθαι, παρ' ότι δεν μπορεί να θεωρηθῆ απόλυτα έγωκεντρικός, — όπως στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας — εν τούτοις έχει μιὰ κλίση ακόμη προς τον έαυτόν των.

Τὰ παιδιά της ηλικίας αυτής ενδιαφέρονται ακόμη για ὅτι είναι πραγματικό. Γι' αυτό, αν θέλωμε αυτό που διδάσκομε να γίνῃ μέρος της παιδικῆς ζωῆς, πρέπει να παρέχωμε εμπειρίες πραγματικές και να τις συσχετίζωμε με παλιές γνώσεις.

Τὰ παιδιά επιμένουν στο να ποῦν ολόκληρη τὴν ἱστορία, που θ' ἀκούσουν, και ἀσχολοῦνται πολὺ με τις λεπτομέρειες. Ἡ γλώσσα των εἶναι ὠμή, εὐθεία και χωρίς ἀλληγορισμούς.

Ἡ σκέψη των κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο προς τὸ κάπως ἀφηρημένο. Στὴν ηλικία τῶν πέντε ἢ ἕξι ἐτῶν ἔχουμε ἐρωτήσεις τοῦ εἶδους: «Τί εἶναι αυτό;» ἀλλὰ ἐρωτήσεις τοῦ εἶδους «Γιατί» και «Πῶς;» ἐμφανίζονται ἀπὸ τὸ 7ο και 8ο ἔτος και πέρα. Τὸ παιδί τῶν 7 ἐτῶν μπορεί να σκεφθῆ για διαφορὲς προτοῦ ακόμη εἶναι σε θέση, να διακρίνῃ ὁμοιότητες. Ἀπαντήσεις σε ὁμοιότητες και διαφορὲς ἀναπτύσσονται ἐνωρίτερα ἀπὸ τὴν ἰκανότητα για περιγραφή αὐτῶν τῶν διακρίσεων. Τὰ παιδιά ἔχουν κάποια κατανόηση τῆς αἰτίας και τοῦ αποτελέσματος και στὴ συνομιλία των μπορεί να χρησιμοποιοῦν μερικές ἀφηρημένες λέξεις. Τέλος μέσα στο παιγνίδι αὐτῆς τῆς ηλικίας, μπορούμε να διαπιστώσωμε ὅτι και ἡ φαντασία τοῦ παιδιοῦ παίζει σημαντικό ρόλο.

Ἡ πνευματικὴ εξέλιξη τοῦ παιδιοῦ τῆς ηλικίας αὐτῆς στο πρόγραμμα τῆς ἀνάγνωσης ἔχει σχέση και με τὴ μέθοδο και με τὸ περιεχόμενο. Σε ὅτι ἀφορᾷ τὴ μέθοδο εἶναι πάντοτε ἀναγκαῖο να ξεκινᾷμε ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον και τὴν πείρα τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ παιδί μέχρι ακόμα και τῆς ηλικίας τῶν ὀχτῶ ἐτῶν, ὁμαλὰ ἐξελισσόμενο, δεν εἶναι σε θέση να διαβάσῃ κείμενα, που βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ και τὸ σχολικὸ περιβάλλον.

Ἔτσι ὁ δάσκαλος, σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς του, πρέπει να ἔχη τὴν ἀνάπτυξη καθαρὰ συγκεκριμένων ἐννοιῶν και ὅχι τὴν ἀνάπτυξη ἀφηρημένων γενικότητων. Καθὼς δὲ θὰ παιδιά σκέπτονται πάνω σ' ἕνα θέμα που διαβάζουν, ὁ δάσκαλος πρέπει να αξιοποιῆ τὴν ἀνάπτυξη ἐδικῶν πληροφοριῶν γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι, τὸ σχολεῖο, τὸ ἀγρόκτημα ἢ ακόμα και τὴν κοινότητα, χωρίς να ἀπλώνεται σε γενικότητες πάνω σ' αὐτά, Ἐπιβάλλεται δὲ ὁ δάσκαλος να παρακολουθῆ συνεχῶς τὰ παιδιά για να προλαμβάνῃ ἐνδεχομένως ἐσφαλμένες διατυπώσεις ἢ ἀνεπαρκεῖς πληροφορίες ακόμα και για τὰ πιὸ κοινὰ ἀντικείμενα ἢ γεγονότα.

Ἡ μέθοδος και τὸ περιεχόμενο ἐπηρεάζονται μεταξύ των ἔτσι, ὥστε τὸ περιεχόμενο τῆς πρώτης ἀνάγνωσης εἶναι μᾶλλον σαφῶς καθορισμένο.

Ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ παιδιά αὐτῆς τῆς ηλικίας ἀσχολοῦνται με συγκεκριμένες και πραγματικές γνώσεις για τὸ σπίτι, τὸ σχολεῖο ἢ τὴν κοινότητα στὴν ὁποία ζοῦν, εἶναι ψυχολο-

γικὰ ὀρθὰ τὰ διάφορα ἀναγνωστικὰ βιβλία, νὰ περιλαμβάνουν κείμενα ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ἔχουμε πάντοτε στὸ νοῦ μας ὅτι τὰ παιδιὰ αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἀρέσκονται στὴν ἀρχὴ σὲ ἱστορίες πουλιῶν καὶ ζῶων ποὺ μιλοῦν καὶ ἀργότερα σὲ εὐκολες, συντομες καὶ ἀπλές ἱστορίες, στὴν ἀρχὴ πραγματικὲς καὶ θαυματοδὸν φανταστικὲς. Λίγο ἀργότερα τὰ παιδιὰ αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἐνδιαφέρονται γιὰ ἀπλᾶ — ρυθμικὰ ποιήματα, γιὰ μύθους καθὼς καὶ γιὰ παράξενα καὶ ἀλλόκοτα πράγματα.

Στὴν ἡλικία αὕτῃ ἡ περιέργεια τοῦ παιδιοῦ εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες πηγές γιὰ παρώθηση καὶ ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ τὴν ἐκμεταλεუτῇ γιὰ νὰ ἐπεκτείνῃ περισσότερο τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ.

Παρ' ὅτι δὲ τὰ παιδιὰ ἔχουν ἐλάχιστη ἰδέα τοῦ χρόνου — μὲ τὴν ἱστορικὴ ἔννοια — καὶ τῆς ἀπόστασης, ἐν τούτοις ἡ περιέργειά των τὰ ὀδηγεῖ στὸ νὰ διαβάσουν περιπέτειες παιδιῶν σὲ ἀπομεμακρυσμένο χρόνο καὶ τόπο.

III) Κοινωνικὴ ἐξέλιξις: Ἀπὸ τὸν ἕκτο ὡς τὸν ὄγδοο χρόνο, ἓνα παιδί, ποὺ ἐξελίσσεται μὲ κανονικὸ ρυθμὸ, ἀρχίζει σιγὰ—σιγὰ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὶς ἀτομικὲς ἀσχολίες καὶ ἀσχολεῖται περισσότερο μὲ ἀσχολίες στὶς ὁποῖες παίρνουν μέρος περισσότερα ἀπὸ ἓνα ἄτομα. Τώρα ζητᾶ ἀναγνώριση ἀπὸ τὴν ὁμάδα. Τὸ ἀτομικὸ παιγνίδι δίνει τὴ θέση τοῦ στὸ ὁμαδικό, ποὺ συνεπάγεται συναγωνισμὸ καὶ ὀργάνωση. Ἡ μίμησις τῶν ἄλλων καὶ εἰδικὰ τῶν μεγάλων ἀρχίζει νὰ ἀντικαθίσταται καὶ τὴ θέση τῆς παίρνει ἡ ἄμιλλα καὶ ὁ συναγωνισμὸς. Ἐνα μέρος τῆς φιλονικίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς, ποὺ παρατηρεῖται στὴ χρονικὴ αὕτῃ περίοδο, — καὶ ποὺ πολλὲς φορές ἀνησυχεῖ σοβαρὰ τοὺς μεγάλους, — δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ φανερώσῃ τὴν προσπάθεια, ποὺ καταβάλλει τὸ παιδί νὰ κερδίσῃ κύρος καὶ ὑπόληψη ἀπὸ τὴν ὁμάδα.

Στὴ γλῶσσα τοῦ χρησιμοποιεῖ μικρὲς προτάσεις καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου, ἡ ὁμιλία τοῦ ἔχει τὸν τύπο μονόλογου, ἀλλὰ ἀργότερα ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἡ ἰκανότης συμμετοχῆς σὲ συζητήσεις, μὲ ὁμηλικὲς στὴν ἀρχή, καὶ μὲ μεγαλύτερους ἀργότερα. Πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου, ἀρχίζει ἡ διαφοροποίηση τῶν παιγνιδιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν ἀνάμεσα στ' ἀγόρια καὶ στὰ κορίτσια.

Εἶναι κατὰ συνέπειαν φυσικὸ τὰ κοινωνικὰ χαρακτηριστικὰ σ' αὕτῃ τὴν περίοδο ἐξέλιξης τοῦ παιδιοῦ, νὰ ἐπηρεάζουν τὰ σχέδια καὶ τὴ διδασκαλία ἐνὸς σχολικοῦ προγράμματος. Στὴν ἀρχὴ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ δασκάλου πρέπει ἀπαραίτητα νὰ δίνῃ ἐμφαση καὶ νὰ παρωτρύνῃ τὰ παιδιὰ νὰ μετέχουν σὲ ὁμάδες.

Ἐνας ἀσυστηματοποίητος κύκλος παιδιῶν στὸν ὁποῖο ἓνα παιδί διαβάσει καὶ ἡ ὁμάδα τὸ ἀκούει, μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὴ λειτουργία τῆς κοινωνικοποίησης τοῦ παιδιοῦ.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου αὕτης περιόδου ἔχουμε τὴν ἐμφάνιση ἀντιθέτων ἐνδιαφερόντων στὸ περιεχόμενον τῆς ἀνάγνωσις μεταξὺ ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν. Ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ εἶναι ἐνήμερος πάνω σ' αὐτὸ καὶ νὰ τὸ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψη του στὶς συστάσεις γιὰ τὰ βιβλία, ποὺ θὰ

χρησιμοποιῆ τὸ παιδί στις ἐλεύθερες ὥρες του. Μεγάλη προσοχή πρέπει νὰ δοθῆ κυρίως πρὸς τὸ τέλος τῆς τρίτης τάξης γιατί οἱ ἰδέες καὶ ἡ γλῶσσα ἐνὸς βιβλίου εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπηρεάσουν ἄμεσα τὴ γλῶσσα καὶ τὶς ἰδέες μερικῶν παιδιῶν.

Ἡ περίοδος, λοιπὸν τῆς πρώτης σχολικῆς ἡλικίας, δηλ. τῶν 6—8 ἐτῶν, εἶναι μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ καὶ πιθανὸν ἢ πιὸ σπουδαία γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀναγνωστικῶν του ἱκανοτήτων. Στὴ γενικὴ του ἀνάπτυξη τὸ παιδί θρῖσκεται σὲ μιὰ μεταβατικὴ περίοδο.

Ἀφήνει τὶς ἀσυστηματοποίητες μουϊκὲς κινήσεις καὶ δεξιότητες καὶ μπαίνει σὲ πιὸ συστηματικὲς καὶ συντονισμένες. Τὴ σπιτικὴ ἀσφάλεια τὴν διαδέχεται ὁ ὁμαδικὸς συναγωνισμὸς, τὰ ἀτομικὰ ἐνδιαφέροντα δίνουν τὴ θέση τῶν στὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ὁμάδας, ἐνῶ τὴ σημαντικὴ γλωσσικὴ εὐκολία, ποὺ εἶχε στὸ δικό του κόσμον, μὲ χωρὶς θεμελιωμένη πείρα, τὴ διαδέχεται ἡ γλῶσσα, ποὺ πρέπει τώρα νὰ στηρίζεται σὲ βαθειὰ ριζωμένη ἐμπειρία. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σπουδαῖες φάσεις στὴν ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ καὶ πάνω σ' αὐτὰ τὸ παιδί θέτει τὸ θεμέλιο γιὰ ὅλες τὶς μετέπειτα δεξιότητες, συνήθειες καὶ κλίσεις του.

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΩΝ 9—11 ΕΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ

1) Φυσικὴ ἐξέλιξη: Ὁ ρυθμὸς τῆς ἐξέλιξης τοῦ παιδιοῦ στὴν περίοδο τῶν 8—11 ἐτῶν, εἶναι συνήθως μιὰ συνέχεια τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐξέλιξης τῆς προηγούμενης περιόδου. Σὲ γενικὲς γραμμὲς, τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια σ' αὐτὴ τὴ χρονικὴ περίοδο θρῖσκονται σὲ κατάσταση εὐρωστίας καὶ ζωτικότητας. Εἶναι ἀεικίνητα καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀρνοῦνται ἀκόμα καὶ τὸ φαγητό των ἀρκεῖ νὰ ἐξοικονομήσουν χρόνο γιὰ παιγνίδι ἢ ἄλλες κινητικὲς ἐνέργειες. Ὑπάρχει συνήθως μιὰ ταχυτάτη ἀνάπτυξη τῆς ἱκανότητας γιὰ λεπτὲς μουϊκὲς ἐνέργειες καὶ τὰ διακρίνει μεγάλη ἀντοχὴ στὴν κούραση. Εἶναι πρόθυμα νὰ ἀναλάβουν κάθε εἶδους θελήματα τῶν μεγάλων ἀρκεῖ αὐτὸ νὰ περιέχη μέσα τὸ στοιχεῖο τῆς κινητικότητας καὶ τοῦ χειρισμοῦ.

Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς κοριτσιῶν δοκιμάζει τὴν ἐμφάνιση τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

Ὅλα αὐτὰ ἔχουν μεγάλη ψυχολογικὴ καὶ φυσικὴ ἀξία γιὰ τὰ παιδιά. Ἡ ἱκανότητα ν' ἀντέχουν στὴν κούραση σημαίνει ὅτι τὰ παιδιά αὐτῆς τῆς ἡλικίας μποροῦν νὰ διαβάσουν γιὰ περισσότερο χρονικὸ διάστημα καὶ μὲ μεγαλύτερη δεξιότητα ἀπ' ὅτι ἦταν ἱκανὰ νὰ διαβάσουν σὲ προηγούμενη περίοδος. Αὐτὴ πάλι ἡ ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν καλὴ του ὑγεία καὶ τὴ ζωτικότητα, ποὺ τὸ διακρίνει, ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι, στὴν περίοδο αὐτὴ, τὸ παιδί ἂν ἔχη στὴ διάθεσή του ἀφθονο καὶ κατάλληλο ἀναγνωστικὸ ὑλικό, εἶναι σὲ θέση νὰ διαβάσῃ πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅτι τὸ σχολικὸ πρόγραμμα προβλέπει. Γι' αὐτὸ σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἐπιβάλλεται νὰ ὑπάρχη πλούσια παιδικὴ βιβλιοθήκη, σπῖτι καὶ στὸ σχολεῖο, μὲ κατάλληλα βιβλία, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες ἔτσι, ὥστε τὸ παιδί τὶς δ-

ρες, που έχει στη διάθεσή του να τις περ-
νά διαβάζοντας και πλουτίζοντας πολύπλευρα τις γνώσεις
του.

II) Πνευματική εξέλιξη: Η χρονική περίοδος των
9—11 ετών είναι περίοδος στην οποία τα παιδιά διαφοροποιούν τα έν-
διαφέροντά των, κάνουν διάκριση μεταξύ εργασίας και παιχνιδιού,
δείχνουν — προς το τέλος της περιόδου — προτίμηση σε κάποια ειδικό-
τητα και παρουσιάζονται με περισσότερο ώριμη διανοητική ικανότητα.
Το λεξιλόγιόν των αναπτύσσεται γρήγορα και αρχίζουν να οργανών-
νουν τη μνήμη των, όχι τόσο στο να ξαναθυμούνται παλαιά γεγονότα
και γνώσεις, όσο στον να βρίσκουν τρόπους, συστήματα και οδηγούς
στην προσπάθειά των να ξαναθυμηθούν.

Αυξάνεται η ικανότητά των στο να διακρίνουν ομοιότητες και δια-
φορές και στο να βρίσκουν αιτιώδεις σχέσεις. Είναι σε θέση, με θάση
τη συγκεκριμένη εμπειρία, να κάνουν απλές γενικεύσεις και για να κά-
νουν κάποια κρίση, θα εξετάσουν ένα περιωρισμένο αριθμό δεδομένων.

Η διαφοροποίηση των ενδιαφερόντων γίνεται με θάση όχι μόνον το
άτομο, αλλά και το φύλο. Έτσι βλέπουμε τα αγόρια να διαβάζουν
περισσότερα περιοδικά και εφημερίδες και να ενδιαφέρονται για ιστο-
ρίες, που απομακρύνονται από το φανταστικό και μυθικό και περιέ-
χουν το έπικό στοιχείο (Μικρός ήρωας — Μικρός Σερίφης — Γκιαούρ
Ταρζάν κλπ.), ενώ τα κορίτσια αρέσκονται στο να διαβάζουν ιστορίες
του σπιτιού και του σχολείου γραμμένες σε συνέχειες ή αυτοτελείς.
Στην ηλικία αυτή βρίσκουμε τα αγόρια να διαβάζουν περισσότερα έπι-
στημονικά ή βιογραφικά αναγνώσματα, αλλά τα κορίτσια με την
έννοια του χρόνου, διαβάζουν περισσότερο από τα αγόρια.

Το σπουδαιότερο όμως είναι ότι τα παιδιά, στην ηλικία αυτή, άρ-
χίζουν να διαβάζουν για την ικανοποίηση των ατομικών των ενδια-
φερόντων και σε μεμονωμένες περιπτώσεις μπορεί να διαβάζουν για
να ικανοποιήσουν την περιέργειά των. Αυτή είναι η περίοδος στην ό-
ποια ο δάσκαλος θα βρή την ευκαιρία να υποδείξει
στα παιδιά πως να χρησιμοποιούν τα διάφορα
ρα βιβλία, τα λεξικά και τις εγκυκλοπαί-
δειες τονίζοντας ταυτόχρονα σ' αυτά και τις μεγάλες ωφέλειες που
θα προκύψουν για τον έαυτό των και τους άλλους από τη χρήση αυτών
των πολυτίμων μορφωτικών μέσων. Στο σημείο αυτό ο δάσκαλος
μπορεί πολύ καλά να χρησιμοποιήσει την ά-
νάγνηση σαν μέσο, που θα βοηθήσει το μα-
θητή ν' αποκτήσει άφθονη άμμεση εμπειρία,
που είναι «άποθηκευμένη» στις σελίδες των βιβλίων.

III) Κοινωνική εξέλιξη: Οι κοινωνικές αλλαγές στην
ηλικία των 9—11 ετών είναι πιο σημαντικές από τις φυσικές. Πολλά
παιδιά της ηλικίας αυτής αφήνουν τις ατομικές ασχολίες και ενέργειες
και προτιμούν να ενεργούν μαζί μ' ένα καλό φίλο ή με μια ομάδα παι-
διών της αυτής ηλικίας. Πολλά παιδιά, αγόρια ή κορίτσια, αρχίζουν
να οργανώνουν «παρέες» άπαρτιζόμενες από παιδιά του ίδιου φύλου.
Η ομάδα των αγοριών συγκεντρώνεται συνήθως γύρω από κάποιο
παιδί, που παίζει το ρόλο του άρχηγού. Πρέπει να προστεθί ότι τα ά-
γόρια αποφεύγουν να πάρουν μέρος σε ενέργειες, που μετέχουν κορί-
τσια.

Οί οργανωμένες αυτές παιδικές ομάδες ασκούν στα μέλη των μεγαλύτερη επίδραση στις ενέργειες, στις φιλοδοξίες και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του παιδιού απ' ότι ασκεί το σπίτι.

Η επίδραση της ομάδος επηρεάζει, όπως είναι φυσικό, και τα αναγνωστικά ενδιαφέροντα των διαφόρων μελών της ομάδας. Το παιδί θα διαβάσει ένα βιβλίο απλώς και μόνο γιατί του το συνέστησε ένα παιδί της ομάδας του ή θα το αποφύγει γιατί η ομάδα, με τα δικά της κριτήρια, το κατέταξε στην κατηγορία των «άκαταλλήλων» και «σαχλών».

Ο καλός δάσκαλος στο σημείο αυτό θα εργασθῆ για να δημιουργήσει στα παιδιά καλές αναγνωστικές αρχές και πρό παντός θα φροντίσει να καλλιεργήσει στα παιδιά την ικανότητα να ξεχωρίζουν το καλό από το θλαβερό βιβλίο ή ανάγνωσμα. Για τα παιδιά της ηλικίας αυτής, αυτός ο διαχωρισμός είναι πολύ δύσκολος, πλην όμως η κατευθυντήρια γραμμή μπορεί να δοθῆ απ' το δάσκαλο και, χρόνο με το χρόνο, το παιδί θα είναι σε θέση να κάνει το διαχωρισμό και την επιλογή μόνο του. Ένας καλός τρόπος συστάσεως βιβλίων στα παιδιά μέσω της ομάδας, είναι να υποδείξει ο δάσκαλος σε ένα — δύο παιδιά, που διαδραματίζουν ηγετικό ρόλο στην ομάδα, τα βιβλία, που αυτός κρίνει ως χρήσιμα και εποικοδομητικά και κείνα με τῆ σειρά των θα μπορέσουν να υποκινήσουν και τ' άλλα παιδιά στην κατεύθυνση αυτή. Σ' αυτό θα βοηθήσει πολύ ἡ ὑπαρξη πολλῶν βιβλίων τοῦ αὐτοῦ εἴδους στή μαθητική βιβλιοθήκη τῆς τάξης.

Σε γενικές γραμμές ἡ περίοδος τῶν 9—11 ἐτῶν εἶναι περίοδος σταθερῆς προόδου στή ψυχοσωματική ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ και ἐπιφέρει σπουδαίες ἀλλαγές στις πνευματικές και κοινωνικές του ενέργειες. Ἡ ομάδα ἀσκεί σημαντική επίδραση στο ἄτομο, ἀλλά ταυτόχρονα και ἰδίως πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἀρχίζουν να ἐμφανίζονται και τὰ ἀτομικά ἐνδιαφέροντα. Τὰ ἀγόρια και τὰ κορίτσια ἀρχίζουν να ἀναπτύσσουν χωριστὰ ἀναγνωστικά ἐνδιαφέροντα και αὐτὸ ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξη ποικίλου ἀναγνωστικοῦ ὑλικοῦ προσιτοῦ σε κάθε παιδί.

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει αὐτὴ τὴν περίοδο για τὴν ἐπέκταση τῆς ἐμπειρίας τοῦ παιδιοῦ, για τὴν ἀνάπτυξη καλῶν συνηθειῶν στή ἀνάγνωση και στις ἄλλες αὐτοῦ ἐκδηλώσεις κι ἀκόμα να τὸ ἐνθαρρύνει για δημιουργικές ἐργασίες. Με τὴ μέθοδο τῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας θα δώσει στο παιδί τὴν εὐκαιρία να ἀναπτύξει τὸν προφορικό λόγο και να πλουτίσει περισσότερο τις γλωσσικές τέχνες. Με τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ περίοδος τῶν 9—11 ἐτῶν εἶναι ἡ καλύτερη στή ζωὴ τοῦ παιδιοῦ για ἀνάγνωση.

Μερικές ἐρευνες, που ἔγιναν στὸν τομέα αὐτὸ ἀπέδειξαν ὅτι, τὸ παιδί γύρω στήν ἡλικία τῶν 11—12 ἐτῶν διαβάσει περισσότερο απ' ὅποιαδήποτε ἄλλη περίοδο τῆς ζωῆς του. Κι' αὐτὸ γιατί σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἔχει στή διάθεσή του τόσο χρόνο ὅσο δὲν θα ἔχη ποτέ ἄλλοτε ἀπὸ τὰ μέσα τῆς ἐφηβικῆς του ἡλικίας μέχρι τὰ γεράματά του.

4. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΩΝ 12—14 ΕΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Ἡ περίοδος τοῦ παιδιοῦ τῶν 12—14 ἐτῶν θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς θαθμίδας τῆς ἐξέλιξης που εἶναι γνωστὴ ὡς ἐφηβικὴ ἡλικία. Για τὴν ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ στή θαθμίδα αὐτὴ εἶναι πιὸ πολλὰ γνωστὰ απ' ἡλικία.

ὅτι στή βαθμίδα τῶν 9—11 ἐτῶν. Ἡ ἐμφάνιση τῆς ἡθης, πού σημειώνει τήν πρώτη βαθμίδα τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἔχει προκαλέσει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἐρευνητῶν τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Ἡ μελέτη τῆς ἐφηβικῆς περιόδου ἄρχισε ἀπό τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα καί τὸ 1904 ἦλθε στή δημοσιότητα ἡ ἐργασία τοῦ Ἀμερικανοῦ ψυχολόγου Stanley Hall «Adolescence» (Ἐφηβεία). Ἀπὸ τότε πολλές ἐρευνες ἔχουν ἀποκαλύψει πολλά σπουδαῖα πράγματα γιὰ τὴν προεφηβική ἡλικία καί εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκθέσει κανεὶς μερικὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐξέλιξης τοῦ παιδιοῦ σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία, τὰ ὁποῖα ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὸ ἀναγνωστικὸ πρόγραμμα, χωρὶς νὰ θεωρῆται μ' αὐτὸ ὅτι τὰ προβλήματα τῆς προεφηβικῆς ἡλικίας θρῖσκουν πλήρη ἐξάντληση.

1) **Φυσικὴ ἐξέλιξη:** Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίοδο, ἡ ἡλικία τῶν 12—14 χαρακτηρίζεται ἀπὸ πολλές φυσικὲς μεταβολές.

Ἀνατομικὲς καί φυσιολογικὲς μεταβολές ἐπέρχονται σὲ διάφορα μέλη τοῦ ὀργανισμοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπηρεάζουν τόσο τίς κινητικὲς δεξιότητες τοῦ παιδιοῦ ὅσο καί τὴν ὅλη ὀργάνωση τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ. Ἡ ὠρίμανση τῶν σεξουαλικῶν ὀργάνων καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων σχετικῶν μὲ αὐτὰ χαρακτηριστικῶν εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος γιὰ τὸ ἄτομο πού ἀφορᾷ. Πολλοὶ εἰδικοὶ χαρακτηρίζουν τὴν περίοδο αὐτὴ σὰν περίοδο διαφοροποίησης τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀτόμου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι:

1) Τὰ διάφορα ἄτομα ὠριμάζουν σὲ διάφορο χρόνο καί

2) Τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος κάθε ἀτόμου ὠριμάζουν σὲ διαφορετικὰ ἀναλογίες. Ἐνα πού θεωρεῖται σὰν σταθερὸ χαρακτηριστικὸ σ' αὐτὴ τὴν περίοδο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ κορίτσια κανονικὰ εἰσέρχονται στὴν ἡθὴ ἕνα ὡς δύο χρόνια νωρίτερα ἀπὸ τ' ἀγόρια. (1)

Τὸ βάρος τῶν κοριτσιῶν συνήθως αὐξάνεται γρήγορα ἀπὸ τὸ ἐνδέκατο ὡς τὸ δέκατο τρίτο χρόνο, ἐνῶ τῶν ἀγοριῶν αὐξάνεται γρήγορα ἀπὸ τὸ 13ο ὡς τὸ 15ο χρόνο.

Ὅπως πρὶν πάντων ἀνέφερα, τὸ παιδί τῶν 11—12 ἐτῶν εἶναι εὐρωστο καί ζωηρὸ καί μπορεῖ νὰ διαβάσει ἀρκετά. Πολλὰ ἀγόρια 12—13 ἐτῶν δὲν ἔχουν ἀκόμη εἰσέλθει στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία καί διατηροῦν τὰ ἐνδιαφέροντά των στὶς φυσικὲς ἐνέργειες, στὶς συντροφικὲς καί στὶς συλλογικὲς κυρίως κωμικῶν βιβλίων. Διαβάζουν βιβλία μὲ μυστήριον καί περιπέτειες κυρίως σὲ συνέχειες. Πολλὰ κορίτσια, ὅμως αὐτῆς τῆς περιόδου, ἔχουν εἰσέλθει ἤδη στὴν ἐφηβεία καί εἶναι πρὶν ὠριμα στὰ ἐνδιαφέροντά των. Αὐτὰ συνεχίζουν νὰ διαβάζουν περισσότερο ἀπὸ τ' ἀγόρια καί διαβάζουν κυρίως νουθέλες, ἐρωτικὲς ἱστορίες, γυναικεῖα καί ἄλλα περιοδικά, πού ἀπευθύνονται σὲ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μεγαλύτερης ἡλικίας. Αὐτὰ τὰ ἀναγνωστικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν ἀντανάκλουν τίς ἀλλαγές στὸ κοινωνικὸ καί φυσικὸ τομέα καί ἔχουν μεγάλη ἀξία γιὰ τὸ δάσκαλον, πού συμβουλεύει καί καθοδηγεῖ τοὺς ἐφήβους στὴν ἀνάγνωση.

11) **Πνευματικὴ ἐξέλιξη:** Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς συμφωνοῦν ὅτι ὁ ρυθμὸς τῆς πνευματικῆς ἐξέλιξης τοῦ παιδιοῦ

1. Gates A., Jersild A., Mocounel T., Challmanr., Educa-ional Psychology, σελῆς 55—56. New York 1958.

έλαττώνεται ελάχιστα από την ηλικία των όχτώ ετών έως αυτή των 15 ή 16 ετών.

Οι δάσκαλοι και οι γονείς μπορούν να προσδοκούν μεγαλύτερη διανοητική απόδοση στην ανάγνωση, στη λύση προβλημάτων και σε άλλες δημιουργικές ενέργειες. Ο Frank Freeman σε μια έρευνα που έκανε σε διάφορα παιδιά αυτής της ηλικίας σε χρονική περίοδο δέκα ετών κατέδειξε ότι: «Οι ατομικές διαφορές σε σχέση με το ρυθμό και τον τύπο της διανοητικής ανάπτυξεως παρουσιάζουν σημαντικές ποικιλίες» (1).

Η προεφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται ως η ηλικία στην οποία το παιδί διψά για πληροφορίες και κατά συνέπεια δείχνει μεγάλη προτίμηση σε βιβλία ειδικών γνώσεων, σε λεξικά και σε εγκυκλοπαίδειες. Στην περίοδο των 12-14 αυτό το ενδιαφέρον εξακολουθεί να υπάρχει, κυρίως όμως στ' άγρια. Στην ηλικία αυτή οι ικανότητες να γενικεύουν και να σκέπτονται, πάνω σε προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα, βελτιώνονται σε συνδυασμό με την γενική διανοητική και γλωσσική εξέλιξη. Η ικανότητα για απομνημόνευση αυξάνεται καθώς επίσης και η ικανότητα για οργάνωση και ταξινόμηση των γνώσεων. Τέλος, και παρ' ό,τι είναι δύσκολο να μετρηθεί, βελτίωση φαίνεται να παρουσιάζει και η δύναμη της φαντασίας.

Ολη αυτή η γενική διανοητική ικανότητα του παιδιού σημαίνει ότι ο δάσκαλος μπορεί να αρχίσει να δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην ανάγνωση σαν μέσον μάθησης. Χωρίς να περιορίσει τη συγκεκριμένη και άμεση του παιδιού εμπειρία, ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει αναγνωστικά κείμενα, που ζητούν οργάνωση και γενίκευση. Στο στάδιο αυτό, επί παραδείγματι, μπορεί να διευρύνει τον κύκλο έρευνας σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και κοινωνιών, στην έννοια του δικαίου και αδικού κ.ο.κ. Πολλά από τα παιδιά της προεφηβικής ηλικίας και ιδίως τα λιγότερα ώριμα, θα κυριαρχούν πολύ ακόμα από προσωπικά ενδιαφέροντα και θα δείχνουν προτίμηση σε μυθιστορήματα συγγραφέων, που γνωρίζουν ή που ταιριάζουν στο τύπο, που έχουν κάποια κλίση.

Ο δάσκαλος, όμως, θα βρει την ευκαιρία να τα παρωθήσει για περισσότερο ανεπτυγμένα αναγνωστικά ενδιαφέροντα και θα χρησιμοποιήσει την ανάγνωση σαν όργανο για τη διεύρυνση του πνεύματος κατανόησης των ανθρώπων και του συγχρόνου κόσμου.

III) Κοινωνική εξέλιξη: Η επίδραση της «παρέας» στη ζωή των παιδιών της ηλικίας των 10-11 ετών συνεχίζεται και στην περίοδο της πρώτης έφηβικής περιόδου. Κατά την διάρκεια αυτών των ετών το άτομο καθίσταται βαθμηδόν ενήμερο του έαυτού του, αλλά βλέπει τον έαυτό του στον κόσμο των συμπαικτών του. Όπως λέγει ο G.D. Stoddard «Το βασικότερο κίνητρο της έφηβικής ηλικίας είναι να γίνει μέλος της συντροφιάς των όμηλικών του άμφοτέρων των φύλων» (1)

Τα πιο παραδεχτά χαρακτηριστικά των αγοριών της ηλικίας των 11-12 ετών είναι: η άμιλλα στα συναγωνιστικά παιχνίδια, η έτοιμότητα να παίρνουν μέρος σε τυχαία συμβάντα, η έλλειψη μεγάλης προσοχής

1. Frank Freeman : Mental tests, Κεφ. XII, Houghton 1939.

1. G.D. Stoddard : «On Adolescence», Forty - Third Year Book. Μέρος 1, σελίδα 350. Chicago 1944.

σέ ζητήματα τάξης και καθαριότητας και μιὰ ώρισμένη όρμητικότητα και έπιθετικότητα τόσο κατά τὸ χρόνο τοῦ παιγνιδιοῦ ὅσο και κατά τὴν ώρα, ποὺ βρίσκονται στὴν αἴθουσα διδασκαλίας.

Σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία τὰ κορίτσια παρουσιάζονται διαφορετικά. Ἀποδοκιμάζουν τὴ θορυβώδη συμπεριφορά, φροντίζουν νὰ εἶναι γοητευτικά, συμπεριφέρονται φιλικὰ και ένθουσιαστικά, εἶναι χαριτωμένα και καθαρά και άρέσκονται στὸ καλὸ και λεπτὸ χιοῦμορ.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς περιόδου τῶν 11—14 ἢ άκόμα και τῶν 15 έτῶν, οἱ άξιές τῶν κοριτσιῶν άλλάζουν σημαντικά, ένῶ τῶν άγοριῶν παραμένουν μάλλον πιὸ σταθερές. Τὰ κορίτσια φροντίζουν περισσότερο γιὰ τὴ δημιουργία κοινωνικῶν σχέσεων με παιδιά τοῦ αντίθετου φύλου, συνήθως μέσα σέ φιλικὸ κύκλο προσώπων, ένῶ τ' άγόρια άσχολοῦνται άκόμη με σωματικές δεξιότητες και άλλες τολμηρές ένέργειες.

Ἀσχολίες, ποὺ άπαιτοῦν προσοχή, θεωροῦνται άπό τ' άγόρια παιδικές και άποφεύγονται, ένῶ πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου άρχίζουν νὰ έκδηλώνονται ροπές κοινωνικοῦ χαρακτήρα, ποὺ στὰ κορίτσια έκαναν τὴν έμφάνισή τῶν ένα ἢ δύο χρόνια ένωρίτερα.

Αὐτές οἱ άλλαγές στις διάφορες κοινωνικές άξιές και ένέργειες τῆς πρώτης έφηβικῆς ἡλικίας, έχουν επίδραση στὸ άναγνωστικό πρόγραμμα, άν και ἡ επίδραση αὐτὴ μπορεῖ, σέ μερικές περιπτώσεις, νὰ εἶναι άρνητική. Ἡ άξαναομένη σπουδαιότητα τῶν ομαδικῶν ένεργειῶν τοῦ χοροῦ, τῶν έκδρομῶν, τῶν διαφόρων σπόρ και τῶν άλλων συναφῶν θεαματικῶν έκδηλώσεων, σημαίνει ότι:

Τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας τῶν 13—15 έχουν λιγότερο χρόνο γιὰ άτομικές άσχολίες και κατά συνέπεια λιγότερο χρόνο γιὰ άνάγνωση. Μερικά άτομα τῆς ομάδας, ειδικὰ τὰ μικρότερα άγόρια, θὰ έπιδείξουν ειδικὰ ένδιαφέροντα και κλίσεις με μεγαλύτερο ένθουσιασμό και συγκέντρωση. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ άπαιτῆ άνάγνωση ὕψηλοῦ έπιπέδου άπό πλευρᾶς δυνατότητας και δυσκολιῶν. Γενικά, όμως, τὰ άναγνωστικά ένδιαφέροντα άρχίζουν νὰ λιγοστεύουν στὴν περίοδο αὐτὴ, δίνοντας τὴ θέση των σέ ένέργειες και ένδιαφέροντα με πλατύτερο κοινωνικὸ περιεχόμενο.

Παρὰ ταῦτα, αὐτὴ ἡ περίοδος δέν πρέπει νὰ θεωρῆται σαν άρνητική άπό τοὺς δασκάλους και τοὺς γονεῖς. Παρ' ότι δέ ἡ επίδραση τῶν μεγάλων έχει ὕποστῆ σημαντικὴ μείωση σέ σχέση με τὴν επίδραση τῆς ομάδας, οἱ μεγάλοι μποροῦν άκόμα νὰ καθοδηγήσουν τὴ νεότητα στὴν έκλογή τῶν καταλλήλων λογοτεχνικῶν έργων, διότι οἱ μεγάλες διανοητικές ικανότητες και ἡ συναισθηματικὴ εὐαισθησία αὐτῆς τῆς περιόδου καθιστᾶ δυνατὴ τὴν παροχὴ αἰσθητικῆς έμπειρίας, ἡ ὁποία στὰ προηγούμενα χρόνια μόνον άπό ελάχιστα παιδιά θὰ εἶχε δεόντως έκτιμηθῆ. Τὰ παιδιά τῆς πρώτης έφηβικῆς ἡλικίας έχουν κάποιο ρωμαντισμὸ και εὐαισθησία στὸ ωραῖο, πράγμα τὸ ὁποῖο θαρύνει στὴν έκτίμηση και άξιολόγηση τῶν συλλογῶν τῶν λογοτεχνικῶν άναγνωσμάτων. Αὐτὴ ἡ έκτίμηση και ἡ άξιολόγηση μπορεῖ νὰ ένισχυθῆ με άλλες ομαδικές άναγνωστικές ένέργειες, ὅπως δραματοποίηση, ομιλίες κ.τ.τ.

Ἡ ποσότητα τῆς άνάγνωσης στὸ δεύτερο ἡμισυ τῆς προεφηβικῆς ἡλικίας μπορεῖ νὰ εἶναι μικρὴ, αλλά ἡ ποιότητα εἶναι άνώτερη και ἡ

επίδραση που άσκει στο συναίσθημα και στην κοινωνική εξέλιξη πολύ σημαντική.

Η συμβολή της ανάγνωσης στη συναισθηματική και κοινωνική ζωή του παιδιού της πρώτης εφηβικής ηλικίας μπορεί να συντελέσει αναμφίβολα και στην διαμόρφωση της όλης προσωπικότητας του παιδιού. Τα παιδιά της ηλικίας αυτής, διά μέσου της λογοτεχνίας και των σχετικών με αυτή εργασιών, θα αναπτύξουν κάπως το «γνώθι σ' αυτόν», θα αποκτήσουν σχετική ανεξαρτησία και θα ενισχύσουν το αίσθημα της ασφάλειας. Τα δειλά ή τα πολύ τολμηρά παιδιά μπορούν να βρουν τη θέση των μέσα σε μια συνεργαζόμενη ομάδα παιδιών της ίδιας ηλικίας, αρκεί προς το σκοπό αυτό να γίνη σ' αυτά η σύσταση των καταλλήλων βιβλίων.

Τέλος πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας ότι: Τα παιδιά της προεφηβικής ηλικίας δεν δέχονται έκβιασμούς και πιέσεις. Η λύση των προβλημάτων, που τα απασχολεί, απαιτεί ειδική μεταχείριση και πρό παντός συχνή καθοδήγηση από το δάσκαλο και κάθε άλλο πρόσωπο, που μπορεί να παίξει συμβουλευτικό ρόλο.

Κάθε απόπειρα των μεγάλων να επιβάλλουν στους νέους τις απόψεις των με τη βία και τον εξαναγκασμό θα έχη πιθανόν έντελως αντίθετα αποτελέσματα απ' αυτά που προσδοκούμε, θα οδηγήσει — ανάλογα με το χαρακτήρα του παιδιού — σε καταστάσεις όργης, μελαγχολίας ή και απομόνωσης και γενικά θα έχη δυσάρεστες συναισθηματικές επιπτώσεις στην τελική διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας αυτού.

5. Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Η σύντομη αυτή εξέταση των διαφόρων βαθμίδων της εξέλιξης των παιδιών της ηλικίας 6—14 ετών σε σχέση με την ανάγνωση και τις συναφείς με αυτήν ενέργειες, μάς οδηγεί ακόμα και στα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα:

1) Η ηλικία των 6—14 ετών είναι η σπουδαιότερη στη γενική διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Είναι η περίοδος κατά την οποία, τόσο η συστηματική και επιμελημένη αγωγή του σχολείου και του σπιτιού, όσο και η άσυστηματοποίηση και τυχαία όλων των άλλων έξωτερικών παραγόντων, με την επίδραση που άσκούν στο παιδί, θέτουν τις βάσεις για τη μελλοντική εξέλιξη αυτού.

2) Η ανάγνωση, σαν μέσο αγωγής, παίζει σπουδαίο ρόλο στη μόρφωση και στη διαγωγή του παιδιού. Το ποσόν και το ποιόν του αναγνωστικού υλικού, που το παιδί διαβάσει, καθώς επίσης και ο χρόνος που αφιερώνει το παιδί στην ανάγνωση, αποτελούν βασικά κριτήρια για την πρόοδο, που σημείωσε και σημειώνει το παιδί.

3) Στην περίοδο των 11—14 ετών, η ομάδα στην οποία παίρνει μέρος το παιδί, άσκει τη μεγαλύτερη επίδραση σε σχέση με όλους τους άλλους μορφωτικούς παράγοντες, όχι μόνο στη διαγωγή αλλά και στα αναγνωστικά ενδιαφέροντα του παιδιού. Γι' αυτό πρέπει να δίδεται μεγάλη προσοχή στην επιλογή των προσώπων, που το παιδί εκλέγει για την συναναστροφή του. Οί δάσκαλοι και οί γονείς των παιδιών πρέπει να παρακολουθούν άγρυπνα τις συναναστροφές των παιδιών

καί νά ἐλέγχουν, κατά τὸ δυνατὸ, τὶς λογοτεχνικὲς προτιμήσεις τῶν καί:

4) Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς οἰκογενείας, σὰν μορφωτικοῦ παράγοντος, μὲ τὴν μεγάλη ἀύξηση τῶν διαφόρων ὁμαδικῶν μέσων ἐπικοινωνίας, ἔχει ὑποστῆ ἀρκετὴ μείωση, ἐν τούτοις δὲν παύομε νὰ πιστεύουμε στὴ σπουδαιότητα τοῦ Παιδαγωγικοῦ τῆς ἔργου.

Γι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται ὅπως οἱ ἐνέργειες, ἡ συμπεριφορὰ, οἱ ὑποδείξεις καὶ οἱ συστάσεις τῶν μεγάλων πρὸς τὰ παιδιά καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ ἐκ μέρους γονέων καὶ δασκάλων κρίσεις πάνω σὲ ἔργα καὶ πράξεις νέων, γίνονται μὲ μεθοδικότητα καὶ σύστημα, ὥστε νὰ ἐπιδροῦν ἐποικοδομητικὰ στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς προσωπικότητας τῶν, γεμάτων ἀπὸ πνευματικὲς ἀνησυχίες, νέων τῆς ἐποχῆς μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. GROW and CROW : Educational Psychology. New York, 1954.
2. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ Ν. : Ψυχολογία τοῦ παιδός. Ἀθήναι 1955.
3. GANSR. STENDLER C. ALMY M. : Teaching Young Children. New York 1952.
4. GATES A. JERSILD A., MAC-CONNEL T. CHALIMAN R. : Educational Psychology. New York. 1958.
5. GESSEL A., ILG FR. : The Child from five to ten : London, 1946.
6. GESSEL A., ILG. FR. AMES : Youth, the Years from ten to Sixteen. London 1956.
7. HARRIS A. J. : How to Increase Reading Ability. New York, 1956.
8. HOLLINGWORTH L. S. : The Psychology of the Adolescent. New York 1947.
9. HURLOCK E. B. : Child Development. New York, 1956.
10. ISAACS S. : Intellectual Growth in Young Children : London, 1950.
11. LEWIN M. M. : Language in School : London, 1942.
12. MCCIM M. : Guiding Growth in Reading, New York 1955.
13. ROBBINS F. G : Educational Sociology : New York, 1954.
14. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Γ. : Ψυχολογία τοῦ Παιδός. Ἀθήναι, 1935.
15. TINKER M. A. : Teaching Elementary Reading. New York 1952.

